

การแปรเปลี่ยนจากรูปธรรมของจิตรกรรมของไทยสู่หลักธรรมในพุทธศาสนา*

Transformation of Traditional Thai Painting Form to the Doctrines of Buddhism

อนุโรจน์ จันทโรไพธ์ศรี (Anurot Chanphosri) **

พิชญ์ สุภนิมิตร (Pishnu Supnimit) ***

ปรีชา เกาทอง (Preecha Thaothong) ***

บทคัดย่อ

การได้เห็นจิตรกรรมฝาผนังของไทยตั้งแต่ ยุคสุโขทัย, อยุธยา จนกระทั่ง รัตนโกสินทร์ ที่เขียนเรื่องพุทธประวัติ ชาดก เป็นจิตรกรรมสมัยอยุธยา ที่บัดนี้ผู้กร่อน ตามกาลเวลาอันเกิดจากความชื้น ความเค็มของปูนก่อ ปูนฉาบ ทำให้ผนังกะเทาะ เป็นชั้นๆ คงเหลือส่วนที่เป็นภาพเขียนที่มีสีเลือนรางเพียงบางแห่ง เป็นความเสียหายของความละเอียดอ่อนของศิลปกรรมที่เป็นมรดกสำคัญของชาติ นับเป็นความสะเทือนใจอย่างรุนแรงสำหรับผู้รักการสร้างสรรค์ศิลปะไทย ก่อให้เกิดความคิดที่ขัดแย้งกันระหว่างความงามละเอียดอ่อนที่ผสมกันเป็นศิลปะที่มนุษย์สร้างขึ้น กับร่องรอยความบังเอิญที่ค่อยเป็นค่อยไปตามเหตุปัจจัยทางธรรมชาติ สิ่งนี้ก่อให้เกิด ข้อคิดพิจารณาหลักธรรมะ คือ การเกิดขึ้น ตั้งอยู่และเสื่อมสลายไป แสดงถึงช่วงของกาลเวลาหลายช่วง ต่อเนื่องกันจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เหตุแห่งสังขธรรมตามคำสอนของพระพุทธองค์พระบรมศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา เพื่อทำความเข้าใจร่วมกับเรื่องราวของจิตรกรรมเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ทำให้เห็นถึงความหมายของพระไตรลักษณ์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ลักษณะส่วนตัวในการสร้างสรรค์ผลงานชุดนี้แสดงออกโดยใช้พื้นผิวที่กะเทาะเสริมเติมเข้าไปในผลงานจิตรกรรมชุดนี้ จะเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้สิ่งที่เสื่อมสลายตามธรรมชาติและภาพจิตรกรรมเดิมที่พอเหลืออยู่ กลายเป็นงานสร้างสรรค์ที่สะเทือนใจและกระทบใจผู้ชม

คำสำคัญ : พื้นผิวความผุกร่อน, จิตรกรรมไทย, หลักธรรมในพุทธศาสนา

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิตย

This article is a part of PhD's thesis.

** นักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชาทัศนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, E-mail:

joe_anurot@hotmail.com โทรศัพท์ 081-3044495;

He is a Ph.D. student whose field of study is visual art and is a registered student of the graduate school, Silpakorn University, E-mail: joe_anurot@hotmail.com, Tel. 081-3044495;

*** อาจารย์ที่ปรึกษา ศาสตราจารย์เกียรติคุณพิชญ์ สุภนิมิตร, ศาสตราจารย์เกียรติคุณปรีชา เกาทอง

Advisors : Professor Emeritus Pishnu Supanimit and Professor Emeritus Preecha Thaothong.

Abstract

Upon seeing the texture of the Ayutthaya period mural painting of the story of the Buddha on the temple walls of Wat Prasat, Nonthaburi it is clear that the texture is decaying over time, humidity and the salt from the cement are causing the layers to slowly peel. The remaining paint has now become faded, giving the impression of a new beauty to the art of the creator through time. This is in accord with the Buddhist teachings of Life which outlines the process of birth, development and decline, a process that will always continue. Buddhist Doctrine and Buddhist Art emphasize the meaning of the Three Noble Truths (พระไตรลักษณ์). The personal methods of using special techniques to add textures in this art will bridge the old mural painting which is faded by time, with modern art to become a masterpiece impressing the eyes of the viewers

Keyword: Decaying Texture, Thai Mural Painting, Buddhist Doctrines

1. บทนำ

การค้นหาคำความจริงของชีวิตอาจไม่ได้อยู่ที่การอ่านหนังสือธรรมะหรือการนั่งสมาธิเพียงอย่างเดียว การได้อยู่กับธรรมชาติในชนบทหรือได้อยู่กับชีวิตที่เรียบง่ายของผู้คนในชนบทกลับเป็นสิ่งที่ทำให้จิตใจได้ผ่อนคลาย นอกจากนี้ยังได้เรียนรู้ในวิถีวัฒนธรรมพื้นบ้านที่ยังดำรงอยู่ ได้สัมผัสหล่อหลอมจิตใจตั้งแต่ในวัยเยาว์ ได้เห็นความจริงแท้ที่ส่งผลถึงปัจจุบัน ได้เห็นคุณค่าในภูมิปัญญาพื้นบ้าน ได้สัมผัสพบเห็นศิลปกรรมพื้นบ้านและผลงานของช่างฝีมือที่ได้ถ่ายทอดจิตวิญญาณของความศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้ปรากฏเป็นความงามแห่งศรัทธา ครั้นวันเวลาได้ผ่านเลยธรรมชาติและความจริงจึงได้ปรากฏผลต่อพลังแห่งศรัทธาที่จะดูเหมือนจะเป็นหลักธรรมและความจริงให้ปรากฏ ให้พบเห็นในสิ่งปลูกสร้าง อาคารและวัตถุแห่งศรัทธา แต่ด้วยกาลเวลาที่ทำให้ปรากฏร่องรอยความผุกร่อนเสื่อมสลายบนพื้นผิวของภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทย จากพื้นฐานของจิตใจที่สนใจในร่องรอยของความผุกร่อนเสื่อมสลายทำให้เห็นความงามในความจริงและเกิดการพิจารณาเปรียบเทียบกับชีวิตของคนเรา ที่มีการเกิด ตั้งอยู่ และดับไป ได้เป็นแรงดลใจให้ศึกษาในกฎแห่งไตรลักษณ์ (The Three Characteristics of Existence) ประกอบด้วย อนิจจตา (Impermanence) คือ ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่ยั่งยืน เป็นภาวะที่เกิดขึ้นและเสื่อมสลายไปทุกขตา (Stress and Conflict) คือ ความเป็นทุกข์ในสภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเปลี่ยนแปลงไปจนทำให้คงอยู่ในสภาวะนั้นไม่ได้ ก่อให้เกิดความทุกข์ที่เข้าไปยึดติดด้วยตัณหา อุปาทานอนัตตา (Soullessness หรือ Non-Self) ความเป็นอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน ความไม่มีตัวตนที่แท้จริงของมันเอง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2546: 68)

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทยนับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนจากอดีต ที่แสดงให้เห็นถึงแรงศรัทธาของผู้คนในอดีต สู้ฝีมือช่างแห่งยุคให้ปรากฏหลักฐานความ

งามที่ปรากฏออกมาเป็นรูปธรรมของภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทย และกาลเวลาได้แปรเปลี่ยนรูปธรรมของจิตรกรรมของไทยสู่ความผูกพันเชื่อมสลายที่นำเข้าสู่หลักธรรมในพุทธศาสนา

ช่วงเวลาหนึ่งของชีวิตที่ผ่านมาของผู้วิจัยสร้างสรรค์เคยประสบทุกข์ร้อนแสนสาหัสเนื่องจากความกลัวที่จะสูญเสียมารดาด้วยเหตุผลของความเจ็บป่วย เป็นความคิดที่จะอดรู้ให้ระยะเวลานั้นยาวนานอีกไม่ได้เลยลมหายใจที่เข้าออกดูจะร้อนรนกว่าที่เคยปรากฏ กลายเป็นความเครียดที่ทำร้ายจิตใจตนเองก่อให้เกิดเป็นความทุกข์และออกห่างจากสังคมเพื่อที่จะใช้เวลาทั้งหมดในการดูแลมารดา

แต่เนื่องด้วยภาระในหน้าที่ของการเป็นอาจารย์ใน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี วิทยาเขตเพาะช่าง ได้รับผิดชอบในวิชาสอนวาดเส้นไทย การออกสำรวจพื้นที่ของภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทย เช่น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม หรือวัดโพธิ์ และวัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร หรือ วัดระฆัง ซึ่งทั้งสองวัดอยู่ในเส้นทางของการเดินทางไปเฝ้ามารดาที่รักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลธนบุรี การเข้าไปกราบขอพรอันศักดิ์สิทธิ์จากพระประธานในพระอุโบสถเพียงเพื่อหวังให้มารดาท่านได้หายป่วยจากโรคร้าย ภายในพื้นที่ของพระอุโบสถกลับทำให้พบภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทยที่ผูกพันเชื่อมสลาย ที่เป็นจุดเริ่มต้นของการเปรียบเทียบภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทยกับชีวิตของมารดา ที่จะนำเข้าสู่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในเรื่องของไตรลักษณ์

การแสวงหาหนทางดับทุกข์เพื่อบำบัดจิตใจที่ค่อย ๆ ได้คลี่คลายจากสภาวะความจริงสู่กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะของตนเองในฐานะเป็นสิ่งที่ระบายความเครียดเพื่อผ่อนคลายจิตใจและเป็นการบำบัดจิตใจของตนเองที่มีพื้นฐานมาจากความศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่ประกอบไปด้วยเรื่องของไตรลักษณ์ และการปล่อยวาง จึงทำให้เกิดผลงานจิตรกรรมที่บำบัดจิตใจในภาวะของความเชื่อมสลายเพื่อหมายถึงการเรียนรู้และเข้าใจในสิ่งที่เป็นความจริงที่เกิดขึ้นด้วยการใช้ภาษาที่เป็นภาพเชิงสัญลักษณ์ (symbolic language) เพื่อเป็นการสื่อสารโดยไม่ใช้คำพูด (nonverbal communication) (Robbins & Sibley, 1976) Freud (1993) ได้พูดถึงมนุษย์ทุกคนต่างมีจุดหมายที่แตกต่างกันทุกคนจากประสบการณ์และปัญหาในการดำเนินชีวิตที่จะอยู่รอดนั้น จำเป็นต้องอาศัยศิลปะในการบำบัดจิตใจ สู่การแสดงออกในผลงานที่ปรากฏรูปแบบและผลงานที่แตกต่างกันที่มีเหตุปัจจัยมาจากเรื่องส่วนตัวและระดับจิตใต้สำนึก และจิตไร้สำนึกเป็นสำคัญสู่การแสดงออกเชิงสัญลักษณ์แทนความทรงจำหรือความฝันที่แสดงออกมาเป็นงานศิลปะบางส่วนเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับจิตใจ (intrapsychic stress) (วาสนา สุระภักดิ์, ออนไลน์)

1.2 ความมุ่งหมายของการวิจัยและสร้างสรรค์

1.2.1 เพื่อสร้างสรรค์ความประทับใจจากคุณลักษณะของการแปรเปลี่ยนจากรูปธรรมของจิตรกรรมฝาผนังของไทยไปสู่ลักษณะนามธรรมอันเป็นส่วนหนึ่งของหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

1.2.2 เพื่อสร้างผลงานจิตรกรรมแสดงออกในคุณลักษณะของพื้นผิวเป็นทัศนธาตุสำคัญอันเป็นส่วนที่แสดงคุณค่าทางความงามของการผูกพันเชื่อมสลายตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

1.2.3 เพื่อสร้างผลงานจิตรกรรมที่มีนัยทางพุทธศาสนาที่ลดรูปเรื่องราวให้เหลือแต่แก่นของความรู้สึกแบบนามธรรม

2. ภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทย

การพิจารณาภาพจิตรกรรมฝาผนังเก่าของไทยทำให้เข้าใจในเรื่องของเวลาที่ปรากฏอยู่ 2 ลักษณะ คือ

1. เวลาจากอดีต อาจกล่าวได้ว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทยที่มีรูปแบบและลักษณะวิธีการสร้างภาพจิตรกรรมฝาผนังนั้น เป็นภูมิปัญญาจากอดีตด้วยการใช้สีที่ปรากฏและลักษณะภาพลายเส้นต่างมีความเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นพื้นถิ่นนั้นๆ ที่ผ่านกาลเวลาจากอดีตและปรากฏในเวลาปัจจุบันเราเรียกสิ่งนี้ว่า ความเก่าหรือโบราณ

2. เวลาปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่าภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทยที่ปรากฏอยู่ในเวลาปัจจุบันมีการแปรเปลี่ยนเป็นความผุร่อนเสื่อมสลายที่ไม่สามารถจะหยุดยั้งได้ ที่มีสาเหตุมาจากสิ่งแวดล้อม สภาพดินฟ้าอากาศ และช่วงเวลาที่มนุษย์เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องทั้งเจตนาดี และเจตนาไม่ดี ที่ส่งผลต่อภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทยในเวลาปัจจุบันเป็นความผุร่อนเสื่อมสลาย

ลักษณะภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทยจากอดีต ที่ปรากฏในปัจจุบัน ต่างเป็นสิ่งที่ปรากฏเวลาในความรู้สึกในเรื่องของเวลา ที่ได้สร้างคุณค่าให้กับภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทย ความงามในรูปแบบของศิลปะที่เกิดขึ้นจากคนรุ่นก่อน ได้บอกเล่าเรื่องราวที่ปรากฏที่ไม่แตกต่างกับเรื่องเล่าและความศรัทธาของผู้คนในปัจจุบัน นั่นคือความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ภาพจิตรกรรมฝาผนังเก่าของไทยมีลักษณะความอ่อนหวานในตัวของภาพคน สัตว์ สิ่งของ ที่แสดงลักษณะความงามในอุดมคติ (Idealism) เพื่อถวายเป็น พุทธบูชา ความแตกต่างของภาพจิตรกรรมฝาผนังนั้น อาจกล่าวได้ว่าอยู่บนพื้นฐานของสิ่งแวดล้อมชีวิตและความเป็นอยู่ ที่ส่งผลต่อรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ทางศิลปะของไทยให้มีความแตกต่าง ทั้งความหมายและปรัชญาที่เป็นทั้งรูปธรรม และนามธรรมในผลงานจิตรกรรมของไทย (วรรณิกา ณ สงขลา, 2534: 7)

2.1 วัดเจติยเจ็ดแถว เมืองศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

ลักษณะภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทยจากสมัยสุโขทัย ที่ปรากฏอยู่ในเจติยประธานทรงรูปดอกบัวตูม ภายในเจติยมีซุ้มโถงเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปยืนปูนปั้น วัดเจติยเจ็ดแถว เมืองศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย มีภาพจิตรกรรมฝาผนังเขียนเป็นภาพอดีตพระพุทธเจ้า และภาพเทวดา ซึ่งปัจจุบันได้ผุร่อนเสื่อมสลายไปตามกาลเวลา และยังคงปรากฏร่องรอยของภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีความเลือนราง จากสาเหตุของความหลุดร่อนผุร่อนเสื่อมสลายที่มีผลทำให้เกิดร่องรอยของสีแดงที่ยังหลงเหลืออยู่ในลักษณะของรูปทรงที่เป็นอิสระความเป็นพื้นที่ว่างที่เกิดจากความหลุดร่อนของภาพจิตรกรรมฝาผนังได้เป็นสิ่งที่นำความรู้สึกถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่กล่าวถึงเรื่องของ ไตรลักษณ์ (วรรณิกา ณ สงขลา, 2534: 134) (ภาพที่ 1)

2.2 วัดพระราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดพระราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปรากฏอยู่ที่ผนังคูหาทางเข้าและภายในกรุองค์พระปรางค์ จากลักษณะร่องรอยที่ปรากฏเป็นภาพอดีตพุทธอยู่ภายในซุ้มเรือนแก้วที่มีลักษณะของความเลือนรางที่เกิดจากความผุร่อนของผนังปูนและมีร่องรอยของการเขียนด้วยสีแดง ภาพจิตรกรรมฝาผนังมีคราบเหมือนเขม่าสีดำปิดคลุมภาพทำให้เกิดความไม่ชัดเจนของภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ทำให้รายละเอียดของภาพจิตรกรรมฝาผนังนั้นลดน้อยลง และความซีดจางของสีฝุ่นที่พบบริเวณทางเข้าในองค์พระปรางค์ บ้างถูกน้ำฝนชำระล้างให้ภาพเลือนรางหายไป โดยรวมของโทนสีที่ปรากฏเป็นโทนสีน้ำตาลและสีดำที่อาจเกิดจากมูลของนกที่

ไปยึดเกาะติดที่ผาผนังทำให้เกิดสิ่งมีชีวิตขนาดเล็ก ที่เรียกว่า ไลเคน (lichen) คือ สิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งในกลุ่มของเห็ดราทำให้ภาพจิตรกรรมปรากฏเป็นลักษณะดวงกลม ๆ สีดำ ที่ทับซ้อนอยู่บนภาพจิตรกรรมผาผนังอีกที ไลเคนมีความแตกต่างทางสีเส้นตามฤดูกาลและจะมีสีที่สวยงามในช่วงฤดูฝน ความเลือนรางที่เกิดจากการซ้อนทับต่างเป็นสิ่งทำให้ภาพจิตรกรรมผาผนังของวัดพระรามเริ่มปรากฏลักษณะของภาพที่แปรเปลี่ยนเป็นภาพนามธรรมแต่ยังสามารถมองเห็นเป็นภาพอดีตพุทธ ความน่าสนใจอยู่ที่ความไม่ชัดเจนของภาพที่ต้องใช้เวลาในการเพ่งพินิจสักพักจึงจะรับรู้ถึงตัวภาพและให้ความรู้สึกในเรื่องของเวลาที่ผ่านไปในอดีตที่ปรากฏผลในปัจจุบันและยังส่งผลต่อความรู้สึกในหลักแห่งไตรลักษณ์ (วรรณภา ณ สงขลา, 2534: 42-45) (ภาพที่ 3)

2.3 วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพจิตรกรรมภายในกรุวัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ชั้นกรุชั้นล่างสุด มีการเขียนสีด้วยวรรณะสีโทนร้อน ภาพเขียนเล่าเรื่องอดีตชาติของพระโพธิสัตว์ที่เสวยพระชาติเป็น นก, กวาง, ช้าง, กาเผือก, คนขี่ม้า, นกเขา, สุนัข และหงส์ นอกนั้นภาพเลือนราง ภาพจิตรกรรมผาผนังของวัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้ผ่านการอนุรักษ์ภาพจิตรกรรมผาผนังด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่ต้องอาศัยวิทยาการและเทคนิคโดยเฉพาะทางในการรักษาภาพจิตรกรรมนั้นเอาไว้ให้มีอายุยืนที่สุดด้วยวิธีการพ่นน้ำยาเคมีลงบนผนังภาพจิตรกรรมผาผนัง ความจริงไม่มีวัสดุหรือสิ่งใดที่จะคงทนถาวรอย่างแท้จริง ลักษณะของความผุกร่อนเสื่อมสลายที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันที่เป็นภาพที่ไม่สมบูรณ์หรือมีความไม่ชัดเจนที่เป็นผลมาจากกาลเวลา ที่รอเวลาที่จะผุกร่อนเสื่อมสลายในที่สุด (วรรณภา ณ สงขลา, 2534: 26-33) (ภาพที่ 4)

2.4 วัดชมภูเวก จังหวัดนนทบุรี

ภายในพระอุโบสถ วัดชมภูเวก จังหวัดนนทบุรี มีภาพจิตรกรรมผาผนังที่เขียนเล่าถึงอดีตพุทธภาพจิตรกรรมผาผนังบางผนังได้ผุกร่อนเสื่อมสลายจนไม่หลงเหลือภาพ และบางผนังยังคงปรากฏภาพให้เห็นถึงความงาม ในขณะที่ลักษณะของความผุกร่อนเสื่อมสลายมีสาเหตุมาจากความเสื่อมสลายของผนังปูน และความชื้นจากของสีฝุ่นบ้างถูกน้ำฝนชำระล้างให้ภาพจิตรกรรมผาผนังเลือนรางหายไป ผนังภาพจิตรกรรมผาผนังบางผนังได้นำความคิดสู่การพิจารณาในหลักแห่งไตรลักษณ์ (ภาพที่ 5)

2.5 วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี

วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี เป็นวัดที่มีอายุเก่าแก่และมีความสำคัญมากของจังหวัดเพชรบุรี สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาและเป็นแหล่งรวมฝีมืองานช่างที่มีฝีมือประณีต อ่อนช้อยและงดงาม โดยเฉพาะภาพจิตรกรรมผาผนังในโบสถ์เป็นภาพเทพชุมนุมเรียงรายกัน 5 ชั้น มีอายุกว่า 400 ปี ซึ่งปัจจุบันบางส่วนก็ได้ผุกร่อนเสื่อมสลายตามกาลเวลา ทำให้เกิดความเลือนรางของสีและสิ่งที่คงเหลืออยู่ของภาพจิตรกรรมผาผนังที่เป็นผลมาจากการหลุดร่วงของผนังกำแพงที่ส่งผลต่อความคิดในเรื่องของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงเรื่อง ไตรลักษณ์ (วรรณภา ณ สงขลา, 2534: 59-70) (ภาพที่ 6)

2.6 วัดปราสาท จังหวัดนนทบุรี

ภาพจิตรกรรมผาผนังของวัดปราสาท จังหวัดนนทบุรี มีการชำรุดและเสียหายอย่างมาก บางผนังถึงกับไม่ปรากฏภาพจิตรกรรมผาผนัง ภาพที่หลงเหลือปรากฏเป็นเรื่องของชาดก และภาพอดีตพุทธ ลักษณะของภาพจิตรกรรมผาผนังที่พบในปัจจุบันคือความไม่ชัดเจนที่เป็นผลจากความเสื่อมสลายและได้ผสมกับลักษณะของพื้นผิวที่ผุกร่อนเสื่อมสลายที่นำเข้าสู่ความเป็นภาพนามธรรม ความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากการพิจารณาในผนังภาพ

จิตรกรรมทำให้พบความไม่จริงยั่งยืน จากความเลือนรางของสีและ ความนุ่มนวลของผาผนังชั้นปูนที่ยังคงหลุดล่อนในปัจจุบัน การแปรเปลี่ยนยังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ต่างเป็นสิ่งที่นำความคิดเข้าสู่หลักธรรมความจริงในกฎแห่งไตรลักษณ์อย่างแท้จริง (วรรณภา ณ สงขลา, 2534: 90-92) (ภาพที่ 7)

2.7 พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

จิตรกรรมผาผนัง พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร มีการเขียนภาพเทพชุมนุม อยู่เหนือกรอบประตูขึ้นไปทั้ง 4 ด้าน ส่วนผนังตอนล่างระหว่างช่องประตูและหน้าต่างเขียนภาพพุทธประวัติ ปัจจุบันภาพจิตรกรรมผาผนังได้ผุกร่อนเสื่อมสลายไปตามกาลเวลาและได้ทำการอนุรักษ์ไว้แล้ว แต่สามารถพบเห็นร่องรอยการหลุดร่อนของปูนที่ทับซ้อนกับภาพจิตรกรรมผาผนังได้ส่งผลทำให้ภาพจิตรกรรมผาผนังเกิดการเสียหายและยังปรากฏรูปและสีตามลักษณะของพื้นผิวปูนที่ยังคงอยู่ (ภาพที่ 8)

สรุปการศึกษาภาพจิตรกรรมผาผนังของไทย

ภาพจิตรกรรมผาผนังของไทยที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน สามารถบ่งรอยของความเสื่อมสลายที่ผสมผสานไปกับภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติชาดกต่างๆ เป็นต้น การพิจารณาภาพจิตรกรรมผาผนังที่มีการแปรเปลี่ยนเป็นความผุกร่อนเสื่อมสลายทำให้เข้าใจในเรื่องของเวลาที่ปรากฏอยู่ในภาพจิตรกรรมผาผนัง มี 2 ลักษณะ คือ

1. เวลาจากอดีต การสร้างภาพจิตรกรรมผาผนังในอดีตที่ผ่านมามีรูปแบบและวิธีการที่ต่างไปจากปัจจุบัน เช่น การใช้สี ลักษณะลายเส้น ต่างมีเอกลักษณ์ของพื้นถิ่นนั้นๆ ใน ภาพจิตรกรรมผาผนังได้ผ่านเวลาที่ยาวนาน และปรากฏถึงเวลาปัจจุบัน เราเรียกสิ่งที่ผ่านเวลามานั้นว่าอดีต หรือ สมัย เช่น ภาพจิตรกรรมสมัยอยุธยาเป็นศิลปะโบราณ ที่มีอายุในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 16-19 ส่วนมากพบตามพุทธสถาน เช่น ผนังอาคารผนังกรุใต้ดิน ผนังพระปรางค์ ที่กล่าวมาทั้งหมดต่างเป็นอดีตที่ผ่านมา (น. ณ ปากน้ำ, (2543: 7)

2. เวลาปัจจุบันขณะ หากเรากำหนดสติ จนไปถึงระดับขณะจิต ซึ่งเป็นปัจจุบันขณะ เราจะเห็นความไม่ต่อเนื่องของเวลา เหมือนกับความไม่ต่อเนื่องในฟิล์มภาพยนตร์ ที่สร้างสรรค์เรื่องราวเป็นอดีต อนาคต ลักษณะพื้นผิวภาพจิตรกรรมผาผนังของไทยที่ปรากฏอยู่ในเวลาปัจจุบันเป็นความเปลี่ยนแปลงจากความผุกร่อนเสื่อมสลายที่ปรากฏในเวลาปัจจุบันขณะที่ปรากฏลักษณะของความผุกร่อนเสื่อมสลาย ได้นำเข้าสู่พิจารณาในหลักของไตรลักษณ์ ที่เป็นผลมาจากลักษณะดังนี้ (สม สุจิรา, 2559: 46-48)

- 2.1 ลักษณะความเลือนรางของสีภาพจิตรกรรมผาผนัง
- 2.2 ลักษณะการซ้อนทับของพื้นผิวที่เกิดขึ้นใหม่บนภาพจิตรกรรมผาผนัง
- 2.3 ลักษณะร่องรอยของการแตกสลายบนผนังกำแพงบนภาพจิตรกรรมผาผนัง
- 2.4 ลักษณะของสิ่งที่คงเหลืออยู่ตัวภาพจิตรกรรมผาผนัง
- 2.5 ลักษณะการหลุดร่วงของผนังกำแพงภาพจิตรกรรมผาผนัง
- 2.6 ลักษณะการผุกร่อนของสิ่งปฏิมาบนผนังภาพจิตรกรรมผาผนัง
- 2.7 ลักษณะของพื้นที่ว่างบนผนังภาพจิตรกรรมผาผนัง

ลักษณะพื้นผิวภาพจิตรกรรมผาผนังของไทยที่ผุกร่อนเสื่อมสลาย ได้นำเข้าสู่ความตระหนักรู้ในหลักธรรมทางพุทธศาสนาจนเกิดความเข้าใจและคลายความยึดติดในทุกข์ ในการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป

สู่ความเข้าใจในสภาวะธรรมของสรรพสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ที่ปรากฏเป็นความงามจากรูปธรรมสู่ภาวะนามธรรม ที่นำเข้าสู่หลักธรรมแห่ง “ไตรลักษณ์” อย่างแท้จริง

3. วิธีการวิจัยสร้างสรรค์

3.1 ศึกษาเรื่องมรณานุสติในพุทธศาสนา เต๋า และ เซน

การพิจารณาในภาพจิตรกรรมของไทย ทำให้พบถึงความไม่เที่ยงของผลงานสร้างสรรค์จากฝีมือมนุษย์ มีการแปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาในปัจจุบันขณะ อาจกล่าวได้ความผูกพันเสื่อมสลายนั้นคือที่สุดของการแปรเปลี่ยนจากการเกิด แก่ เจ็บ ตายที่ดูเป็นเรื่องธรรมดา การพิจารณาความตายบ่อยๆ ไม่แตกต่างกับการพิจารณาภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทยที่ผูกพันเสื่อมสลาย ที่ที่สุดแล้วเป็นความว่างเปล่า ที่ไม่มีอะไรที่จะคงทนเป็นเรื่องธรรมดา (พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ), 2536: 86)

ความแปรเปลี่ยนที่ปรากฏบนภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทยเป็นความผูกพันเสื่อมสลายที่แสดงัจธรรมความจริงในทุกช่วงของเวลาปัจจุบันขณะการแปรเปลี่ยนจะมีความงามปรากฏขึ้น ภายใต้หลักความคิดทางพระพุทธศาสนา เต๋า และเซน ที่กล่าวถึงธรรมชาติ วัฏะ- ชะบิ คือ การแสวงหาเวลาที่ปรากฏอยู่ในวัฏะที่ปรากฏเป็นการแปรเปลี่ยนถึงลักษณะของความเปราะบางบนพื้นผิวที่สร้างคุณค่าให้กับใจ (เลนาร์ด โครเน, 2550: 80)

วัฏะ-ชะบิ เป็นศิลปะและการหยั่งลึกสู่เซน ด้วยวิธีการมองที่แตกต่างจากศาสนาพุทธที่เข้าถึงธรรมชาติและเข้าถึงจิตวิญญาณแห่งพระพุทธศาสนาได้อย่างน่าสนใจ เซน เป็นรูปแบบหนึ่งของศาสนาพุทธที่พัฒนาขึ้นในช่วงต้นสมัยถัง ในช่วงที่พระโพธิธรรมได้เดินทางจากตอนใต้ของอินเดียมายังจีน เซนได้นำเสนอการเข้าถึงจิตวิญญาณแท้จริงของพระพุทธศาสนาด้วยการถากเปลือกนอกให้เข้าถึงแก่นแท้แห่งจิตวิญญาณในพระพุทธศาสนา ที่ไม่ใช่พิธีกรรม, คัมภีร์และปรัชญาที่เกี่ยวกับเชื้อชาติแต่เป็นสิ่งที่เรียกว่า “ปัญญาสูงสุด” ที่มีความเห็นอกเห็นใจกันที่จะเป็นพื้นฐานของชีวิตที่จะทำให้โลกใบนี้ดำรงอยู่ได้ด้วยความรักที่มีต่อกัน (ชัยยศ อิชฎีวรพันธ์, 2559: 15-17)

การแปรเปลี่ยนเป็นสิ่งที่สร้างคุณค่าใจที่เกิดขึ้นด้วย “ปัญญา” คือ ความรอบรู้ในสรรพสิ่งทั้งหลาย และปรากฏการณ์ของมัน ดังปรากฏเป็นพัฒนาการ (Development) และวิวัฒนาการ (Evolution) ต่างเป็นผลของปัญญา คือ ปรีชาญาณ (Wisdom) ที่ปรากฏออกมาเป็นการกระทำหรือความเฉลียวฉลาด (Intelligence) ซึ่งนักจิตวิทยาในปัจจุบันทำการวัดเป็น I.Q. หรือ Intelligence Quotient (สมัคร บุราวาศ, 2537: 3-5)

3.2 ลักษณะการแปรเปลี่ยนของพื้นผิวทางทัศนศิลป์

การแสดงออกทางทัศนศิลป์ด้วยลักษณะของพื้นผิวจากวัสดุที่สามารถเป็นสื่อ ทางความคิด ความรู้สึก ที่ออกไปสู่ใจของผู้ดูได้อย่างแท้จริง การแปรเปลี่ยนของลักษณะพื้นผิวที่ปรากฏอยู่บนพื้นผิวด้านนอกสุดของวัตถุสามารถสามารถแบ่งออกเป็น 3 ชนิด คือ

3.2.1 การแปรเปลี่ยนที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของวัสดุ อันได้แก่ ลักษณะพื้นผิวของสรรพสิ่งต่างๆ ที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตที่เป็นพื้นผิวทางกายภาพที่เกิดขึ้นและสามารถสัมผัสได้ถึงเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจริง

3.2.2 การแปรเปลี่ยนที่เกิดขึ้นโดยมนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ การขีด ขีด ระบายสี ฯลฯ ทำให้เกิดเป็นร่องรอยพื้นผิวในลักษณะที่มีความแตกต่างกัน ที่สามารถสร้างพื้นผิวได้บนวัสดุจากธรรมชาติ หรือ วัสดุที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อให้เกิดพื้นผิวใหม่ หรือเป็นพื้นผิวจากจินตนาการที่จะสร้างประสบการณ์ความรู้สึกใหม่ได้อย่างแท้จริง

3.2.3 การแปรเปลี่ยนที่เกิดขึ้นโดยกระบวนการของเทคโนโลยีการพิมพ์สมัยใหม่ โดยถือว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยฝีมือมนุษย์เช่นกัน สามารถสร้างการเลียนแบบจากธรรมชาติ และพื้นผิวที่ถูกออกแบบสร้างขึ้นใหม่ เพื่อประโยชน์ในทางขบวนการพิมพ์ ต่อความรู้สึกและสัมผัสจะต้องได้จริงกลับเป็นพื้นผิวเรียบๆ อาจกล่าวได้ว่าเป็นพื้นผิวลวงตา

ร่องรอยการแปรเปลี่ยนที่ปรากฏเป็นลักษณะพื้นผิวหยาบ, ละเอียด, ผุกร่อนเสื่อมสลายสามารถนำมาสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะได้ที่เกิดจากลักษณะการแปรเปลี่ยนของพื้นผิวที่เกิดขึ้นจริง หรือไม่เป็นจริงดังที่สายตาเห็น หรือเป็นพื้นผิวที่ทำเทียมขึ้นมาใหม่ ต่างเป็นสิ่งที่ให้คุณค่าทางความงามทางทัศนศิลป์ (ชูลุด นัมเสมอ, 2553: 82)

การสร้างสรรค์ผลงานวิจัยสร้างสรรค์ที่ได้ทำการค้นคว้าและได้ทดลองในเทคนิค งานบาติก และรูปแบบเทคนิคการจารใบลาน คือ การใช้เหล็กปลายแหลมเขียนเป็นลายเส้นอักษรมาแต่โบราณแต่ผู้วิจัยสร้างสรรค์นำเหล็กปลายแหลมมาเขียนเป็นภาพลายเส้นจิตรกรรมไทย เพื่อใช้ในการสร้างสรรค์ผลงาน ภายใต้ความคิดทางพุทธศาสนาที่กล่าวถึง “ไตรลักษณ์” ในรูปแบบของผลงานจิตรกรรมแบบนามธรรม (ก่องแก้ว วีระประจักษ์, 2553: 34)

4. วิธีการสร้างผลงานวิทยานิพนธ์

การสร้างสรรค์ผลงานวิจัยสร้างสรรค์นี้ ได้นำเอา ลักษณะการซ้อนทับของพื้นผิวที่เกิดขึ้นใหม่บนภาพจิตรกรรมฝาผนัง และลักษณะการหลุดร่วงของผนังกำแพงภาพจิตรกรรมฝาผนังมาเป็นอย่างการศึกษาและสร้างวิธีการสร้างพื้นผิวผลงานวิทยานิพนธ์ขึ้นมาใหม่ ด้วยการใช้ขบวนการสร้างสรรค์ผลงานที่ได้จากเทคนิคและภูมิปัญญาพื้นบ้านของไทยที่จะทำให้เป็นผลงานไทยร่วมสมัย

4.1 การต้มพาราฟิน เป็นการให้ความร้อนจากเตาไฟฟ้าทำให้พาราฟินเหลวเป็นน้ำจากนั้นใช้แปรงทาพาราฟินลงบนผ้าขาวที่ได้จากเส้นใยธรรมชาติ พาราฟิน (Parafin Wax) เป็นกัณฑ์ปิโตรเลียม มีความเปราะสูงและแตกหักง่าย เหมาะกับงานบาติกที่ต้องการรอยแตก (Crack) (ธวัชชัย ทุมทอง, 2545: 49-43)

4.2 ใช้เหล็กแหลมร่างแบบตามแบบที่ได้ออกแบบไว้ การร่างแบบเหมือนลายเส้นปรูในงานลายรดน้ำแต่เป็นการเขียนเบาๆ ให้ปรากฏเป็นลายเส้นนำสายตา จากนั้นจึงเขียนด้วยเหล็กปลายแหลมด้วยการกดน้ำหนักมือลงตามภาพที่ร่างไว้ และเขียนซ้อนทับด้วยรูปทรงลายเส้นที่ต่างกันออกไปในบริเวณพื้นที่เดิมภาพเขียนที่ซ้อนทับเข้าไปในผลงานเป็นการทำให้รูปทรงต่างๆ ลดความเด่นชัดลง (ภาพที่ 9-10)

4.3 การลงพาราฟินสีทับซ้อนเพิ่มเข้าไปในผลงานที่ผ่านการเขียนลายเส้นจากเหล็กปลายแหลมมาแล้ว การทับซ้อนของพาราฟินสีที่อยู่บนลายเส้นภาพไทยที่จะส่งผลต่อสีที่ปรากฏในผลงานและความเป็นภาพนามธรรมของผลงาน (ภาพที่ 11)

4.4 นำผลงานที่ผ่านการลงพาราฟินสีทับซ้อนลายเส้นภาพไทยนำไปย้อมสี ควรใช้ภาพที่มีขนาดเล็ก และสามารถที่จะนำผลงานลงไปยังย้อมได้ทั้งผืน ภาพขนาดเล็กจะทำให้เกิดการบีบอัดเป็นผลทำให้เกิดการแตกหักของพาราฟินเนื่องจากพาราฟินมีความเปราะและแตกหักได้ง่ายขึ้นตอนนี้จะทำให้ผลงานเกิดความผูกเรือนเสื่อมสลาย (ภาพที่ 12)

4.5 ทำการซักทำความสะอาดผ้าด้วยผงซักฟอกและล้างน้ำให้สะอาดจากนั้นนำไปผึ่งลมให้แห้ง

4.6 การเขียนสีอะคริลิคสีดำจางๆ ทับลงไปบนผลงาน หรือการไล่น้ำหนักสีอ่อนแก่ทับลงไปบนพื้นผิวของพาราฟิน การเพิ่มสีขาวให้เกิดความเด่นชัดและน่าสนใจในผลงาน การปิดทองคำเปลวเพื่อเพิ่มน้ำหนักสีที่สว่างเป็นจุดนำสายตาทั้งหมดที่กล่าวมาต้องพิจารณาจากผลงานที่ปรากฏหลังการย้อมผ้า เพราะลักษณะภาพและพื้นผิวที่ปรากฏเริ่มปรากฏเป็นภาพนามธรรมและการลงสีอะคริลิคซ้อนทับลงไปบนผลงานต้องไม่ยึดติดในรูปทรงของความงามให้เป็นความรู้สึกสู่ผลงานวิจัยสร้างสรรค์ (ภาพที่ 13-15)

สรุปผล

ผลงานที่ได้จากการวิจัยสร้างสรรค์ที่ได้จากการศึกษาลักษณะของความผูกเรือนเสื่อมสลายของภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทย สามารถตอบโจทย์หัวข้อวิทยานิพนธ์ “การแปรเปลี่ยนจากรูปธรรมของจิตรกรรมของไทยสู่หลักธรรมในพุทธศาสนา” ภายใต้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยเรื่อง “ไตรลักษณ์” การสร้างสรรค์ผลงานด้วยวิธีการซ้อนทับของลายเส้นลักษณะอย่างไทย การซ้อนทับของพาราฟินสี การซ้อนทับสีอะคริลิคต่างเป็นสิ่งที่ผสมรวมกันออกมาในผลงานที่ให้ความรู้สึกในเรื่องของเวลา หากพิจารณาในมุมกว้างจะเห็นเวลาในชีวิตมนุษย์เป็นจุดเล็กๆ จุดหนึ่งเท่านั้นเมื่อเทียบกับอายุของจักรวาล เมื่อพิจารณาในจุดเล็กๆ จะมีจุดเริ่มต้น และจุดจบ ทำให้เห็นถึงความเป็น “อนิจจัง” การเกิด และ ความตาย หากพิจารณาเข้าไปจะเห็น “ทุกขัง” การแปรเปลี่ยนที่ปรากฏขึ้นหากพิจารณาในเวลาปัจจุบันขณะจะพบ “อนัตตา” คือ เวลาไม่มีอยู่จริง ทำให้เกิดความเข้าใจในทุกสรรพสิ่ง (สม สุจิรา, 2559: 43)

ภาพที่ 1 ภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดเจดีย์เจ็ดแถว จังหวัดสุโขทัย

ภาพที่ 3 ภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดพระราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 4 ภาพจิตรกรรมฝาผนัง พระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 5 ภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดชมภูเวก จังหวัดนนทบุรี

ภาพที่ 6 ภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี

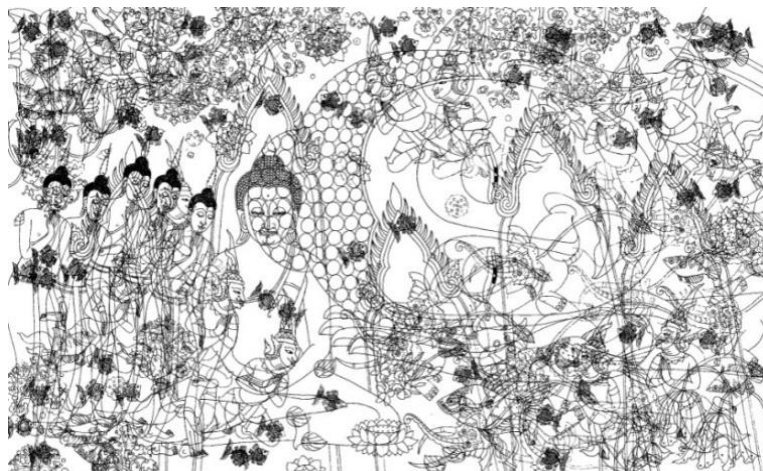
ภาพที่ 7 จิตรกรรมฝาผนัง วัดปราสาท จังหวัดนนทบุรี

ภาพที่ 8 จิตรกรรมฝาผนังพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

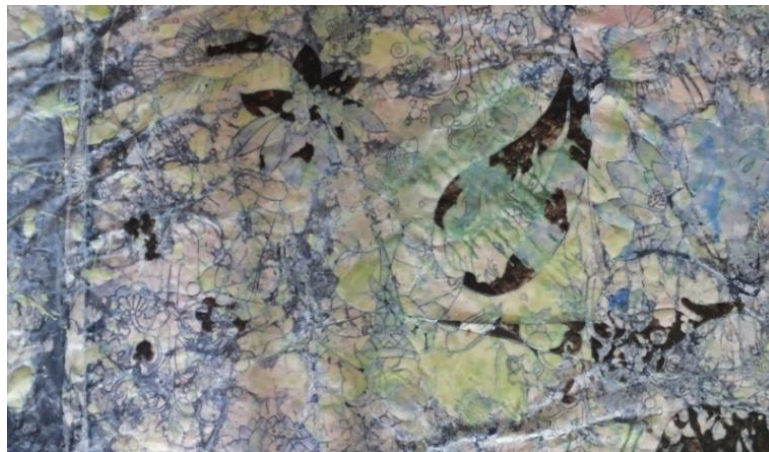
ภาพที่ 9 ลักษณะการเขียนภาพลายเส้นซ้อนทับกัน 50%

ภาพที่ 10 ลักษณะการเขียนภาพลายเส้นซ้อนทับกัน 80%

ภาพที่ 11 ลักษณะการลงพาราฟินทับซ้อนภาพลายเส้น

ภาพที่ 12 การย้อมสีผ้า

ภาพที่ 13 การลงน้ำหนังสือะคริลิคสีดำจางๆ ทับลงไปในงาน

ภาพที่ 14 การปิดทองคำเปลวทับลงไปเพื่อสร้างจุดนำสายตา

ผลงานวิจัยสร้างสรรค์

ภาพที่ 15 ผลงานวิจัยสร้างสรรค์ “ไตรลักษณ์ 1” [เทคนิคผสม], 164 x 275 ซม., 2558.

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- ก่องแก้ว วีระประจักษ์. (2553). **การทำสมุดไทยและการเตรียมใบลาน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ทรงสิทธิ์วีวรรณ.
- โคเรน, เลนนาร์ด. (2550). **อะบี-อะบี สำหรับศิลปิน นักออกแบบ กวี & นักปรัชญา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. แปลโดย กรินทร์ กลิ่นขจร. กรุงเทพฯ: แพลน พรินต์ติ้ง.
- ชลูด นิ่มเสมอ. (2553). **องค์ประกอบศิลปะ**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.
- ชัยยศ อิชฎีวรพันธุ์. (2559). **เชนและวัฒนธรรมญี่ปุ่น**. กรุงเทพฯ: ทวีวัฒนาการพิมพ์.
- _____. (2557). **หิมะ พระจันทร์ ดอกไม้: สนวนญี่ปุ่น**. กรุงเทพฯ: สารคดี.
- ธวัชชัย ทุมทอง. (2545). **ศิลปะการทำลายเขียนสี**. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์.
- น. ณ ปากน้ำ [นามแฝง]. (2543). **จิตรกรรมสมัยอยุธยา**. กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ). (2536). **มรณานุสติ**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2546). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วรรณิภา ณ สงขลา. **จิตรกรรมสมัยอยุธยา**. หนังสือชุดจิตรกรรมไทยประเพณี. กรุงเทพฯ: ฝ่ายอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังและประติมากรรมติดที่ กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2535.
- _____. (2534). **หนังสือชุดจิตรกรรมไทยประเพณี**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- วาสนา สุระภักดิ์. **ศิลปะบำบัด (Art therapy)**. เข้าถึงเมื่อ 16 กรกฎาคม. เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/314469>
- สมักร บุรวาศ. (2537). **ปัญญา**. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- สม สุจิรา. (2559). **ความลับของจักรวาลทางแห่งนิพพาน**. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.